

І. І. Забокрийський

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету “Львівська політехніка”,
 канд. юрид. наук,
 асистент кафедри конституційного та міжнародного права

ПОДІЛ ВЛАДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У КОНТЕКСТІ МОДЕЛЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ

© Забокрийський І. І., 2016

Розглядаються основні проблеми поділу влади як елемента сучасного конституціоналізму. Досліджуються український та зарубіжний досвід вибору моделей організації влади та чинники, що впливають на нього. Аналізуються питання поділу влади на прикладі таких держав, як Україна, США, ФРН, Великобританія.

Ключові слова: поділ влади, конституціоналізм, моделі організації влади, рівні організації влади.

И. И. Забокрийский

РАЗДЕЛЕНИЕ ВЛАСТЕЙ КАК ЭЛЕМЕНТ СОВРЕМЕННОГО КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА: УКРАИНСКИЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ В КОНТЕКСТЕ МОДЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ ВЛАСТИ

Рассматриваются основные проблемы разделения властей как элемента современного конституционализма. Исследуются украинский и зарубежный опыт выбора моделей организации власти и факторы, влияющие на него. Анализируются вопросы разделения властей на примере таких стран как Украина, США, ФРГ, Великобритания.

Ключевые слова: разделение властей, конституционализм, модели организации власти, уровне организации власти.

I. I. Zabokrytskyy

SEPARATION OF POWERS AS PART OF MODERN CONSTITUTIONALISM: UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF MODELS OF GOVERNANCE

The main problem of separation of powers as an element of modern constitutionalism are examined. Ukrainian and foreign experience in selecting of models of governance and the factors that influence this selection are studied. The questions of separation of powers by the example of such countries as Ukraine, the USA, Germany, UK are analyzed.

Key words: separation of powers, constitutionalism, models of governance, levels of government.

Постановка проблеми. Розподіл влади загально визнано є одним із основоположних елементів сучасного конституціоналізму, без якого не можна уявити реальну та ефективну конституційну державу. Разом з тим, принцип розподілу влади не є абстрактно-теоретичною

концепцією, а втілюється в різноманітних моделях організації влади, що зумовлює необхідність дослідити такі чинники, що впливають на їх вибір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми поділу влади розглядали такі науковці, як А. М. Амар, Ю. Г. Барабаш, Ф. В. Веніславський, І. В. Процюк, П. Салазар-Угарте, Х. Фікс-Фьєро та ін. Разом з тим більшість із них не концентрується на питаннях взаємозв'язку поділу влади із моделями організації влади.

Формулювання цілі статті. Відповідно, ціллю статті є дослідження поділу влади як елемента сучасного конституціоналізму в контексті українського та зарубіжного досвіду моделей організації влади.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науці, як вважає І. В. Процюк, “одні вчені обстоюють ідею класичного поділу влади, другі – поділу функцій державної влади, треті доповнюють її новими елементами” [1, с. 56]. Постає питання: чи можна справді говорити про те, що владу певною мірою “ділимо”? В сучасній теорії конституціоналізму ключовою є теза про те, що влада належить народові – так реалізується концепція народного суверенітету, який може здійснювати її як безпосередньо (шляхом процедур безпосередньої демократії), так і через державні органи (ця норма відображається зазвичай в сучасних Конституціях, зокрема Конституції України [2]). І тому нам видається більш прийнятною теза про те, що ділиться не сама влада (оскільки вона як явище є неподільною і впливає із суверенітету народу, який, своєю чергою, формується по суті із суверенітету кожного окремого його представника), а функції влади. Аксиоматичним є твердження про те, що зосередження усіх функцій в повноваженнях однієї особи або одного органу призводить до значних ризиків зловживання такою владою. Саме тому ці функції необхідно поділити між різними органами та посадовими особами, своєю чергою, наділивши їх певними повноваженнями щодо взаємоконтролю. Однак оскільки термін *separation of power* настільки міцно укорінився в світову конституційну практику, то вважаємо за необхідне використовувати його, пам'ятаючи, що під цим розуміється саме функціональний розподіл. Такий розподіл може проявлятися у різних формах: як по горизонталі (коли зазвичай виділяється класичний поділ на законодавчу, виконавчу та судову гілки), так і по вертикалі – найчіткіше такий проявляється у федеральних державах. Разом з тим вертикальний поділ також спостерігається на рівні унітарних держав, в контексті рівня їх централізації. Питання децентралізації є доволі актуальним в деяких сучасних державах, і особливо часто ці питання піднімаються останнім часом в Україні. Загальноприйнятим стандартом у цій сфері є субсидіарність, під яким розуміють “принцип, згідно з яким центральна влада має субсидіарну функцію, а отже, виконує лише ті повноваження, які не можуть бути виконані на місцевому рівні” [3]. Суть теорії поділу влади означає поділ функцій влади, а отже, поділ повноважень між різними органами – зокрема місцевими і державними, і якщо принципу субсидіарності не дотримано і держава перебирає на себе занадто багато повноважень, то навряд чи можна говорити про ефективну організацію і здійснення влади в державі. Водночас у надмірно децентралізованих державах зі “слабким центром” за певних умов можуть виникнути відцентрові тенденції, що можуть проявлятися у таких негативних для будь-якої держави явищах, як сепаратизм. Отже, конституціоналізм передбачає ефективний розподіл влади як по горизонталі, так і по вертикалі. Важливо, що принцип субсидіарності поступово виводиться на наднаціональний рівень і є основою організації влади в Європейському Союзі, про що ми поговоримо в наступних розділах цього дослідження.

Підтвердження наших думок щодо принципу розподілу державної влади можна знайти і в одному із рішень Конституційного Суду України (N 4-рп від 1 квітня 2008 р.), де він зазначав, що “поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему

взаємних стримувань та протипаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади” [4].

Отже, очевидним є факт, що поділ влади є одним із основоположних принципів сучасного конституціоналізму. Оскільки конституціоналізм є доктриною та практикою обмеження влади, а неподілена влада не є такою, то він є іманентним до конституціоналізму. Також він є основою для виділення моделей конституціоналізму. Як ми вже зазначали, доволі часто вживаються такі терміни, як “український”, “американський”, “німецький”, конституціоналізму тощо [24]. Водночас ми залишаємось переконані, що ідея конституціоналізму є єдина, вона є універсальною та природно притаманною західній правовій, культурній, цивілізаційній традиції. Однак зрозуміло, що кожна держава в силу свого історичного розвитку, ментальних особливостей нації, що становить її “ядро”, та навіть, можливо, певних елементів випадковості дійшла до побудови конституціоналізму своїм шляхом. Так, наприклад, у Сполучених Штатах Америки виникла і продовжує існувати та активно розвиватись модель президентської республіки, при цьому певною мірою можна вважати, що це чи не єдина в світі ефективно діюча конституційна президентська республіка (в чистій своїй формі, коли президент є главою виконавчої влади і зосереджує багато повноважень, значним видається ризик того, що держави, які ще не є сталими у своїх демократичних і конституційних традиціях, не здатні забезпечити належне “стримування” президентської влади – тому дуже часто держави, що перейняли таку модель, у кращому випадку є перехідними у своєму прагненні до сучасного конституціоналізму, а в гіршому – просто “маскують” за терміном “президентська республіка” авторитарні течії, тобто ці республіки трансформуються у так звані “суперпрезидентські”. До речі, в сучасних конституційних дослідженнях доволі часто фігурує термін “суперпрезидентіалізм” щодо пострадянських держав [5, 6]). У своєму дослідженні щодо моделі президентської республіки Х. Фікс-Фьєро і П. Салазар-Угарте виділяють чотири періоди історії і еволюції цього правового феномену: 1) народження концепції в Сполучених Штатах Америки (1787); 2) перша експансія концепції: Південна Америка (XIX ст.); 3) боротьба з колоніалізмом і виклики щодо розвитку: Африка, Середній Схід і Азія; 4) компроміс між минулим і теперішнім: колишній Радянський Союз і постсоціалістичні держави після 1989 р. [7, с. 631–639]. І тому ми схильні погодитись з думкою авторів, які вказують, що “держави, які заснували президентські системи, мають спільну і чітку причину для цього: потребу побудови сильного і рішучого політичного лідерства, можливого гарантувати захист національної незалежності і суверенітету, в той самий час проводячи економічний розвиток і соціальну інтеграцію”. [7, с. 647]. Однак якщо ми придивимось уважніше до держав, що запровадили таку модель, то можна спостерігати наступне: всі вони все ще далекі від ідеалів конституціоналізму – в основному це Африка, Азія, Латинська Америка та пострадянський простір. Якщо розглянути історію України після розпаду СРСР, то вона теж тяжіє до президентських форм правління – незважаючи на те, що Конституція 1996 р. у первинній своїй редакції закріпила змішану, президентсько-парламентську республіку, реалії стверджують про інше – президент намагався так чи інакше перебирати на себе якомога більше повноважень та якомога більше впливати на процеси, що відбуваються в державі. І хоча в Україні після внесення змін до Конституції в 2004 р. з невеликою перервою (2010–2014 р.) діє парламентсько-президентська модель, суспільна думка все ще сприймає президента як “сильну” фігуру, здатну ефективно реалізовувати державну політику і здійснювати владу. Разом з тим, така модель організації влади є доволі недосконалою і може сприяти виникненню конституційних конфліктів (це правове явище було предметом дослідження зокрема Ю. Г. Барабаша [8]). Вважаємо, що саме мінімізація конституційної конфліктності є одним із основних завдань побудови тієї чи іншої моделі організації влади.

Причини для вибору тієї чи іншої конституційної моделі можуть бути дуже різними. Наприклад, в одному дослідженні вказано, що було виявлено сильний зв'язок між ступенем активності дисидентів у комуністичних країнах та подальшим вибором політичних інституцій: країни, де рівень активності дисидентів був вищим, тяжіли до моделі парламентської демократії, натомість країни з нижчим рівнем активності дисидентів обирали зрештою президентські режими, що швидко ставали авторитарними чи напівавторитарними [9, с. 378]. Це дослідження пов'язує

вибір таких моделей з рівнем розвитку громадянського суспільства. Згадується і зв'язок між встановленням демократії та типом культури (індивідуалістська-колективістська) [9, с. 379]. На наш погляд, це підтверджує вже раніше висловлені нами думки щодо невід'ємного зв'язку доктрини конституціоналізму з західною цивілізацією, якій притаманний саме індивідуалізм як цінність, що є іманентним типом мислення, світогляду та менталітету у Європі та Сполучених Штатах, які стали батьківщиною конституціоналізму та активно розвивають його ідеали. Посткомуністичні держави з низьким рівнем розвитку громадянського суспільства, конформізмом, тяжінням до патерналізму, етатизму у формі значного перебільшення ролі держави у соціумі після розпаду Радянського Союзу опинились перед дилемою вибору державної моделі: президентських (або напівпрезидентських, які тяжіли до де-факто президентських з перебільшенням ролі президента та намаганням перебрати на себе більшу кількість повноважень) форм правління, що цілком відповідали вищевказаним ознакам, з бажанням побачити “сильну руку” при владі. Натомість парламентаризм як явище залишається багато в чому на етапі лише становлення, потрапляючи в значну залежність від президентських політичних курсів. Наявність таких суспільних настроїв можна підтвердити і на прикладі соціологічних опитувань. Так, за дослідженнями, проведеними соціологічною групою “Рейтинг” на замовлення Міжнародного Республіканського Інституту (IRI) за фінансування уряду Канади та оприлюдненого 13 січня 2016 р., отримано цікаві результати. На запитання “Якби Ви могли обирати між двома позиціями, що є більш важливо для Вас – демократична система влади чи заможна економіка?” 50 % опитаних віддало перевагу економіці і лише 36 % – демократії. Це ще раз підтверджує загальне очікування від держави саме економічних благ, натомість традиційні демократичні цінності відсуваються на другий план. Ще цікавішим було питання щодо того, яка гілка влади несе основну відповідальність за покращення стандарту та якості життя українців; 36 % респондентів на це відповіли, що президент, а 35 % – уряд під керівництвом Прем'єр-міністра [10]. Враховуючи, що на момент проведення опитування діяла Конституція з парламентсько-президентською моделлю організації влади, ми бачимо занадто великі очікування від Президента, які він не може реалізувати через відсутність в нього належних повноважень. Однією із причин є низький рівень ознайомлення громадян із законами, коли за результатами ще одного опитування, за даними Центру Разумкова, 40.4 % громадян України ніколи не читали Конституції, 48.7 % відповіли, що знайомі з текстом частково, і лише 10.4 % – що знайомі на належному рівні [11]. Ще одне цікаве соціологічне опитування, що провів фонд демократичні ініціативи “Конституційні зміни щодо правосуддя: думка громадян України, грудень-2015”, показало такий результат: на запитання “хто є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні” попри те, що 50.4 % респондентів дали відповідь “народ”, 28.7 % вказали, що Президент (при цьому Верховну Раду обрало 6.6 %) [12]. Це ще раз показує, наскільки значною є роль Президента з погляду суспільних очікувань та уявлень, враховуючи, що понад чверть респондентів обрали таку відповідь. Тобто невіправдані очікування від влади поряд із відсутністю знань щодо реальних повноважень та моделі організації влади є ще однією суспільною причиною гальмування реформ та запровадження конституційних цінностей у державах пострадянського простору, зокрема і в Україні.

Повертаючись до моделі конституціоналізму в США, варто зазначити, що поява і розвиток саме президентської республіки в цій державі значною мірою зумовлювалась саме історичними обставинами американської революції (детальніше див., наприклад, [13, 14])². Боротьба за незалежність потребувала наявності “сильної влади”, яка б могла бути зосереджена в одних руках, що запобігало б її “розпорошенню”. Така влада дозволила б приймати необхідні рішення не лише в військовій сфері, але й в цивільній, яка значною мірою працювала на забезпечення успішної перемоги у революційній боротьбі. Після завершення революції та після проголошення Декларації незалежності 1776 р. постало питання щодо вибору оптимальної моделі конституційного регулювання, що вилилось в прийняття документів конституційного характеру, зокрема відомих Статей Конфедерації, прийнятих 1777 р. та ратифікованих 1781 р. [15]. Однак недосконалість

---

² Тут і далі використані також матеріали онлайн-курсу з конституційного права США від Yale University та професора Akhil Reed Amar, доступного на платформі www.coursera.org

моделі, закладеної в цьому документі, призвела в решті-решт до прийняття першої в історії людства Конституції в “сучасному розумінні” [16]. Існує навіть дуже цікава думка, відповідно до якої при прийнятті Конституції і формуванні конституційної моделі саме як президентської республіки пост президента США був розроблений спеціально “під Вашингтона”, оскільки він був діячем значного масштабу, до якого була надзвичайно велика повага і всі усвідомлювали, що в такій нестабільній ситуації ніхто краще за нього не справиться із завданням розбудови держави. Ця думка видається дещо контрверсійною з погляду конституційної теорії правотворення – закони (а з формально-юридичного погляду, незважаючи на те, що Конституція є актом реалізації установчої влади, а не звичайним законом, вона тим не менше володіє низкою ознак, притаманних законам, зокрема в цьому контексті перспективність дії правових норм на невизначене коло осіб в майбутньому) загалом не повинні прийматись під конкретну ситуацію, що часто зумовлена політичною кон’юнктурою. Це часто має негативні наслідки, оскільки прийняті таким чином закони часто враховують лише поточні обставини і є результатом компромісу скоріше політичних груп, ніж усього суспільства. Разом з тим, Конституції як акти установчої влади відрізняються підвищеною стабільністю і приймаються, принаймні теоретично, як вже раніше зазначалось (хоча загалом Конституції за своєю природою тяжіють до стабільності, на практиці в більшості держав світу вони доволі часто змінюються), на тривалий період часу. Однак з огляду на конституційну історію США можна стверджувати, що вибір конституційної моделі організації влади та тип суспільства, його менталітет і історичний розвиток були взаємозумовлені. Сама історія американського суспільства, його боротьби проти колоніального гніту Великої Британії допомогла усвідомити той факт, що існує необхідність створити кардинально нову модель організації влади, де, як зазначено в Декларації незалежності США: “...коли довга низка правопорушень і зловживань владою, незмінно спрямована на досягнення тієї мети, виявляє намір підпорядкувати народ абсолютному деспотизму, тоді народ має право та обов’язок повалити такий уряд і встановити нову форму забезпечення народу в майбутньому...вся історія правління теперішнього короля Великої Британії – це історія постійних зловживань і правопорушень влади, прямою метою яких було створення абсолютної тиранії над нашими Штатами...” [17]. Весь текст Декларації незалежності США, цього видатного конституційного документа, який, безумовно, можна назвати одним із фундаментальних для сучасного розуміння конституціоналізму, вказує на основні цінності, що панували в тогочасному суспільстві, основою яких є ідеали свободи, демократії та верховенства права. Разом з тим, враховуючи необхідність будувати державний механізм у нестабільних умовах як зовнішньої (проти Великої Британії), так і внутрішньої (не всі штати були єдиними щодо вибору моделі організації влади і було відсутнє спільне бачення) загрози, це підштовхувало суспільство до вибору моделі з сильним центром влади у вигляді Президента, який завжди перебуває на посаді і може оперативнo реагувати на різні виклики, на відміну від парламенту, який є органом більш неповоротким.

Вплив історичних умов простежується і в Німеччині, де за Конституцією 1949 р. було запроваджено парламентську форму правління [18]. І хоча доволі поширеною є думка, що така форма правління була нав’язана певною мірою Сполученими Штатами Америки після перемоги у Другій світовій війні [19], ми схильні з нею погодитися лише частково. Звісно, негатив концентрації влади в одних руках можна було спостерігати протягом ХХ ст. у багатьох державах, зокрема і в Німеччині, де прихід до влади А. Гітлера відбувся внаслідок нестабільної організації влади в умовах дії Веймарської Конституції 1919 р. і поширених реваншистських настроїв. Однак і саме німецьке суспільство, переживши жахи війни, було схильне підтримати парламентарну форму правління, що підтверджує подальший історичний розвиток Німеччини та набуття нею все більшої політичної ваги у світі, а також значну роль у просуванні інтересів та зміцненні Європейського Союзу.

У Великобританії ж ми можемо бачити зародження парламентаризму ще з прийняття в 1215 р. Великої Хартії Вольностей, яка обмежувала владу монарха, та подальший розвиток та зміцнення парламенту, а також трансформацію влади до конституційної монархії, що вилилось в доктрину “парламентського суверенітету”, яка (з певними дискусіями) продовжує діяти й досі. А в

1689 р. був прийнятий відомий “Біль про права”, що обмежував повноваження монарха та встановлював права парламенту, зокрема вимоги щодо “регулярного парламенту”, вільних виборів та свободи слова в парламенті [20]. Британська конституційна історія є надзвичайно тривалою, і святкування в 2015 р. 800-річчя Magna Charta свідчить, що Британія пройшла через багатовіковий період боротьби з абсолютизмом і владою монарха, усвідомивши необхідність спочатку обмеження влади Корони за допомогою створення противаги у вигляді парламенту, а згодом і перетворення держави на конституційну монархію, парламентарну форму правління.

Отже, умовно кажучи, можна об’єднати дві групи факторів, що зумовлюють вибір тієї чи іншої моделі організації влади (а відповідно, і поділу). Першоосновою є менталітет, цінності, що панують у суспільстві, та його розвиток як громадянського. Ідеали конституціоналізму, верховенства права, демократії, свободи самі апіорі підштовхують певний соціум до вибору (зазвичай) саме парламентарної форми правління, коли є можливість до широкого обговорення, суспільних дискусій, децентралізації влади. Саме тому більшість сучасних демократичних держав тяжіють до цього (Великобританія, Німеччина, Італія та ін.). Разом з тим, другим важливим фактором є історичні умови конституційного транзиту, коли радикальні трансформації (спричинені війною чи революцією) створюють певне підґрунтя та простір для того, аби була змінена (або запроваджена у випадку її відсутності чи лише формальної наявності) конституційна система організації влади. І тут знову ми звертаємось до першого фактора. Якщо суспільство є готовим до запровадження конституціоналізму не лише теоретично, а й практично, то ми бачимо ефективний поділ влади і організацію її, як правило, у парламентарному вигляді. Якщо ж такі трансформації відбуваються доволі раптово (що вдало ілюструється на прикладі розпаду Радянського Союзу), коли в суспільних настроях значною мірою панує патерналізм, а громадянське суспільство не є розвинутим – це автоматично підштовхує до вибору моделі влади із “сильною” рукою, а саме президентських форм правління, що, на жаль, не сприяє розвитку демократії в нестабільних умовах. Але не все так однозначно, і це ми бачимо на прикладі США, де історичні умови спричинили вибір президентської форми правління (що зараз вже стала “класичною”), однак чітко обмежених Конституцією. В США ми можемо спостерігати ефективну конституційну демократію – і не в останню чергу тому, що існує повага до Конституції, ефективна діяльність Верховного Суду США та значна стабільність Конституції.

Ще одним цікавим питанням в контексті поділу влади і типологізації на певні моделі є наступне: яке є співвідношення між різними “гілками влади”, чи можемо ми казати, що якась із них певною мірою превалує над іншими? Як відомо, поділ гілок влади на законодавчу, виконавчу і судову є класичним, але чи є вони між собою рівними, а чи можна якусь із них назвати *Primus inter pares*³? На перший погляд, якщо і можна говорити про те, що якась із гілок влади “рівніша” за інші, то такою могла б бути законодавча. Причин цьому є кілька. Перш за все, законодавча гілка влади володіє вищим ступенем легітимності – адже парламенти обираються демократичним способом, зазвичай на прямих, рівних та загальних виборах, і є найбільш звичним в сучасному суспільстві способом реалізації первинної демократії, що формує основний орган представницької – легіслатуру. В силу передачі таких повноважень народ (а по суті – та його частина, що є електоратом) реалізовує свої суверенні права, колективний народний суверенітет для того, щоб представники могли ефективно здійснювати владу. Другою причиною є те, що саме законодавча гілка влади володіє повноваженням щодо прийняття основних (звісно, після Конституції як суспільного договору та основного закону в позитивному сенсі) правових актів в державі – законів. Сама сутність виконавчої влади полягає в тому, що вона діє на основі і на виконанні законів, а акти, що приймаються нею, є підзаконними. Окрім того, законодавча гілка влади зазвичай значно впливає на формування виконавчої (в парламентарських та парламентарсько-президентських формах правління). Отже, органи виконавчої влади в силу того, що вони діють на основі і на виконання закону та є підконтрольними парламенту, не можуть мати пріоритетного значення. Те саме можна зазначити і про судову гілку влади – суди, як правило, утворюються на основі закону, а інші гілки влади мають

---

³ З лат. “Перший серед рівних”

вплив на формування суддівського корпусу. Окрім того, важливе значення має той факт, що суди самі по собі не володіють ініціативою, а можуть розглядати лише ті справи, які надійшли до розгляду за зверненням інших суб'єктів. Саме це є гарантією від надмірного посилення судової гілки влади, яка діє як арбітр, вирішуючи як питання фактів, так і питання права в процесі судочинства.

Ще однією думкою є те, що пріоритет може мати президент за умови його наявності в державі, і така думка є доволі популярною в Україні (в контексті статусу президента в умовах дії різних редакцій Конституції України). Проблемність цього статусу полягає в тому, що існують два основні підходи: 1) Президент не належить до жодної гілки влади (але при цьому може бути, що “найбільш тісно він пов’язаний з виконавчою владою, функціонально тяжіє до неї” [21, с. 317]); 2) власне віднесення його до однієї із гілок влади – до виконавчої (цей підхід є вірним в умовах президентської форми правління, коли сам президент зазвичай має вирішальний вплив на формування уряду і очолює його). Перший погляд, на думку окремих науковців, призводить до того, що “Президент України в механізмі поділу влади займає ключове положення. На це вказує зміст ст. 102 Конституції, яка визначає Президента “гарантом додержання Конституції”, а також важливістю арбітражної функції – “Президент не входить в жодну з гілок влади – ні в законодавчу, ні в судову, ні у виконавчу. Це дає йому можливість виступати в якості арбітра між ними. Тому саме положення глави держави, який забезпечує збалансованість влад, функціонування державного механізму в режимі консенсусу зобов’язує Президента діяти в ролі арбітра, що забезпечує узгодженість позицій різних владних структур, пошук компромісних рішень з метою повноцінної реалізації положень Основного Закону” [22].

На наше переконання, при визначенні сутності принципу поділу влад у системі сучасного конституціоналізму слід виходити з наступного. Оскільки метою поділу влад є обмеження державної влади, то ключовим є досягнення *конституційного балансу*. Оскільки держава, як і будь-яка інша соціальна система, зазвичай прагне до певної рівноваги, то забезпечити таку ми можемо лише тоді, коли всі її елементи матимуть змогу тією чи іншою мірою впливати один на одного. Якщо будь-яка гілка влади превалує, то це, очевидно, свідчитиме про незбалансованість всього механізму, а отже, він буде доволі далеким від ефективного поділу і реального втілення конституціоналізму. Разом з тим, нам слід пам’ятати, що історія світового конституційного розвитку показує, що в різних суспільствах така модель влади організовується по-різному, і ті чи інші структурні елементи виникали як реакція, спрямована на пошук балансу. Так, досвід Magna Charta і розвиток парламенту в Великобританії (так само, як і французької буржуазної революції кінця XVIII ст.) показує, що свого часу парламент виникає на протигагу свавільному правлінню монарха як уособлення інтересів суспільства. Те саме можна сказати і про чесний і справедливий суд як максимально відсторонений і незалежний орган, що покликаний забезпечити функцію правосуддя, що має надзвичайно важливе значення та без існування якої неможливо уявити ефективний державний механізм, адже навіть суспільство з якісними законами, яких не дотримуються, і де не можна знайти захисту в суді, не може бути визнане як таке, де існує конституціоналізм. Особливо цікавим у цьому контексті є виникнення інституту конституційної юстиції. Не вдаючись до дискусій про те, чи належить він до судової гілки влади і чи взагалі здійснює правосуддя як таке (а з цього питання існують доволі різні думки, враховуючи особливість його функцій здебільшого як суду права), слід зазначити, що він протягом останніх двох століть набув надзвичайно великого значення в механізмі поділу влади. Навіть саме виникнення конституційного контролю (в тій формі, яка зараз набула поширення як “американська модель”) у США внаслідок прийняття рішення у справі Marbury V Madison [23] хоча і на перший погляд відбулось доволі випадково, але надалі з розвитком теорії та практики застосування механізмів конституційної юстиції довело необхідність його існування в системі поділу влади внаслідок забезпечення верховенства Конституції як суспільного договору, прав людини, верховенства права та гальмування демократії, а приклади впливу Конституційних Судів (чи їх еквівалентів) на розвиток всієї держави можна побачити і з історії України.

Висновки. Отже, поділ влади є неодмінною ознакою сучасного конституціоналізму, без якої навіть годі уявити можливість конституційного здійснення влади, адже така влада може бути лише обмеженою, а спосіб її обмеження – це поділ. Разом з тим, способи такого поділу в загальному є доволі схожими в сучасних державах світу, що обґрунтовано в теорії конституціоналізму таким поняттям, як “форма правління”, коли загальні ознаки (незважаючи на значні конкретні відмінності в окремо взятих державах) дозволяють згрупувати сучасні (демократичні та конституційні – ми не розглядаємо в цьому випадку, наприклад, абсолютні монархії) держави в парламентські, президентські та змішані. Сучасна конституційна теорія розробила низку положень щодо поділу влади – це і “м’який” та “жорсткий” поділ влади, різні способи формування уряду та обрання президента (всенародно обраного, що володіє вищим ступенем легітимності, та обраного похідним шляхом, зазвичай парламентом), а також невід’ємний атрибут сучасних моделей конституційної організації влади – конституційна юстиція, що може здійснюватись за допомогою окремо обраних органів (Конституційних Судів – європейська модель) або судів загальної юрисдикції, що володіють такими повноваженнями (американська модель). Зрозумілим є той факт, що моделі організації влади прагнуть до балансу, оскільки основою поділу є існування системи стримувань і противаг, за допомогою яких відбувається взаємовплив різних гілок та органів влади. Розбалансованість ж влади, юридичний або фактичний перекис в одну із сторін породжує конфлікти.

Отже, поділ влади як елемент сучасного конституціоналізму є надзвичайно багатоаспектним явищем, без якого неможливо його уявити, що охоплює: а) різноманітні моделі організації влади, які конституційна теорія на державному рівні вводить до концепції “форма правління”; б) різноманітні рівні такого поділу, що відбувається як горизонтально (на рівні, як правило, вищих органів державної влади), так і вертикально (що є притаманним класично федеративним державам). При цьому вертикальний поділ у межах реалізації принципу субсидіарності може бути багаторівневим (наднаціональний-національний-федеральний-локальний) і з розвитком сучасних держав, а також міждержавних зв’язків тяжіє до свого удосконалення та розгалуження, особливо в межах транснаціоналізації – поширення на міжнародний та насамперед наднаціональний рівень.

1. Процюк І. В. Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління: монографія / І. В. Процюк. – Х.: Право, 2012. – 584 с. 2. Конституція України від 1996 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> 3. Subsidiarity. Oxford Dictionaries. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/> 4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) N 4-рп/2008 від 1 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08/print1387544254833824> 5. John T. Ishiyama & Ryan Kennedy. Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan. EUROPE-ASIA STUDIES, Vol. 53, No. 8, 2001, 1177–1191. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.polsci.uh.edu/faculty/rkennedy/Publications_files/Super%20Presidentialism.pdf 6. Post-Soviet Super-Presidentialism: Explaining Constitutional Choice in Russia and Ukraine. By Regina Rose Goodnow, B.A.; M. P. Aff.; M. A. Dissertatio Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. The University of Texas at Austin, December 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/28718/GOODNOW-DISSERTATION-2013.pdf?sequence=1> 7. Hector Fix-Fierro and Pedro Salazar-Ugarte. Presidentialism. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law (Oxford Handbooks), Oxford University Press, USA; reprint edition (December 1, 2013), 1416 p., p. 628-649 8. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: Монографія. –

Х.: Право, 2008. – 220 с. 9. Андерс Аслунд, Сімеон Дянков. Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Видавництво старого лева, Львів, 2015 р, 439 с. 10. Центр досліджень IRI: суспільно-політичні настрої українців. 13.01.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/centr_issledovaniy_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_ukraincev.html 11. Ніколи не читали Конституцію 40 % українців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/nikoli-ne-chitali-konstituciyu-40-ukrayinciv-178322_.html 12. Конституційні зміни щодо правосуддя: думка громадян України, грудень-2015. Загальнонаціональне опитування населення України, проведено Фондом “Демократичні Ініціативи” імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології з 15 по 25 грудня 2015 року для проекту Центру політико-правових реформ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/konstituciini-zmini-s15.htm> Retrieved 30-01-2015 13. *America’s Unwritten Constitution: The Precedents and Principles We Live By* Akhil Reed Amar. Basic Books; Reprint edition (January 6, 2015), 640 pp. 14. *America’s Constitution: A Biography* by Akhil Reed Amar. Random House; 1st Edition(PB) edition (August 18, 2010), 672 pp. 15. *The Articles of Confederation*, Nov. 15, 1777. *A Chronology of US Historical Documents*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.ou.edu/ushistory/artconf.shtml> 16. *The Constitution of the United States: A Transcription*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html 17. *The Declaration of Independence: A Transcription*. IN CONGRESS, July 4, 1776. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html 18. *Basic Law of the Federal Republic of Germany 1949 (rev. 2012)*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2012?lang=en 19. Палій О. Чому парламентська республіка не для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2008/09/12/3556001/> 20. “Britain’s unwritten constitution”. *British Library*. Retrieved 27 November 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bl.uk/magna-carta/articles/britains-unwritten-constitution> 21. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів / Ф. В. Веніславський. – Х.: Право, 2014. – 376 с. 22. Мартинюк Р. С. Положення Президента України в системі поділу влади: політико-правовий аспект // Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки. – Львів: Вдавицтво Львівської комерційної академії. – 2005. – Випуск 5. – С. 113–120. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oa.edu.ua/doc/polit/martinyuk/2005/pres.doc 23. *Text of Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/5/137.html> 24. Забокрицький І. І. Конституціоналізм як продукт західної цивілізації: історичні аспекти / І. І. Забокрицький // Юридичний науковий електронний журнал № 4/2015, с. 47–51. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/4_2015/12.pdf